

Adatok a középkori bái búcsújáróhely topográfiájához

Bata olim sacro sanguine memorabilis⁰ – írja Verancsics Antal magyar humanista a 16. század közepén, s ezzel a mondattal tartotta fenn a bái Szent Vér ereklye emlékét századokon át, amikor kolostorának már csak romjai álltak.

Pedig a magyar középkor egyik legjelentősebb zarándokhelye volt. Hogy mikor és hogyan keletkezett a Szent Vér ereklye nem tudjuk, az azonban kétségtelen, hogy Bátának a 15. század elejére országos hírt szerzett. Királyok, bárók, nemesek, városi polgárok és egyszerű emberek keresték fel és hozták el értékes ajándékaikat „ad limina sacratissimi Sanguinis Christi ad Batham”.¹

A bái Szent Vér kultusz rövid áttekintése

Töredékes adatainkból is egyértelműen kitűnik, hogy a társadalom minden rétege részt vett a bái zarándoklatokon.

A királyok közül az első adatunk Zsigmond királyról szól, aki először 1391-ben Pozsegavárra menet fordult meg itt. 1395 április közepén a húsvéti ünnepek idején látogatta meg az apátságot, 1409 júliusában Pécsről jövet töltött négy napot az apátságban, 1420 szeptemberében pedig szintén járhatott Bátán. 1434-ben az ő kérésére engedélyezte IV. Jenő pápa a búcsút azoknak, akik Úrnapján elzarándokolnak az ereklyéhez.

Feltűnő a Hunyadi család nagy tisztelete a Szent Vér iránt. Kónyi Mária ezt azzal magyarázta, hogy Hunyadi János 1441-ben az apátság közelében győzte le Garai László seregét, s e csata után került országos méltóságokba. Az ajándékokból ténylegesen arra következtethetünk, hogy a híres törökverő gyakran megfordult Bátán. Egy fennmaradt jegyzék szerint két értékes dalmatikát ajándékozott, melyek értéke 16 aranyforint körül volt. Özvegye, Szilágyi Erzsébet egy „Nagh Barson”-nak nevezett kazulát adott, amelyet egy arannyal, s gyöngyökkel kivarrott kereszt ékesített. Értéke 75 forint volt. Ezen kívül adományozott még két aranykeresztes kazulát is 32 forint értékben. A jegyzék írója szerint Hunyadi László, kivégzése előtt utolsó órájában is megemlékezett az ereklyéről és azt kívánta, hogy egy fekete bársony, s arannyal díszített kazulát vigyenek Bátára, és gazdag ajándékokkal halmozta el az apátságot. Mátyás király, ki a fennmaradt adatok szerint három alkalommal is hosszabb időt töltött a bái monostorban, adott két arannyal átszőtt damaszt kazulát, amelynek értéke 200 forint, két bíborszínű aranyos kazulát, egy pár damaszt dalmatikát, két bársony palástot és két dúsan

aranyozott bársony antipendiumot. Ezeknek a ruháknak az összértéke 152 forint volt. Fia, Korvin János herceg is az adományozók között volt. Ő négy bársony kazulát adott 200 forint értékben.

II. Ulászló király 1495-ben Pécsről jövet szakította meg útját, hogy meglátogassa az apátságot, majd 1512-ben még egy alkalommal felkereste a Szent Vér ereklyét.

II. Lajos kétszer is itt várta be késlekedő seregét. Először 1521-ben, majd 1526-ban, amikor is a mohácsi csata előtt több napot töltött Bátán, s a csata előtt utolsó gyónását és szentáldozását is itt végezte.

Viszonylag kevesebbet tudunk a főpapság zarándoklatairól. Azt azonban biztosan állíthatjuk, hogy gyakran megfordultak a Szent Vérnél. A pápai nunciások általában útba ejtették a hadi út mentén lévő apátságot. Már az 1337-ben Magyarországra küldött legátus is a bátai apátot bízta meg azzal, hogy a pápai rendeletet a bencés monostorokba eljuttassa. Az 1480. évi jubileumi búcsú alkalmával Aragoniai János bíboros, legátus Lénárd apátot, 1500-ban pedig Golf-i Gáspár püspök Vince apátot nevezte ki búcsúbiztossá. A magyar főpapok közül Gergely milkói püspökről és esztergomi vikáriusról tudjuk, hogy Bátán a búcsújáráson részt vett. Széchy Dénes esztergomi érsek pedig, 1460-ban István minorita apáti beiktatásakor kereshette fel az apátságot, ugyanis ő eszközölte ki a pápánál, hogy István kolduló szerzetes léteire apát lehessen. Várdai István kalocsai érsek levelezéséből pedig megtudjuk, hogy az érsek különböző családi ügyeinek elintézése végett tervezett utat Bátára.

A már említett leltár tanúsága szerint az országbárok halmozták el a Szent Vér ereklyét a legtöbb ajándékkal, s már az ereklye első említése is egy báró fogadalmával kapcsolatos. Thuróczi János krónikájában olvashatjuk, hogy Garai János, - aki az 1415. évi boszniai hadjáratban fogságba esett – kiszabadulva spalatói fogságából „a bátai monostorba vitte roppant nehéz bilincseit a Megváltó vérének dicsőségére, fogadalmának örök emlékére.” Ezek a súlyos vasgolyók még a 15. század végén is ott függtek a bátai egyház ajtófélfáin, hirdetve Garai csodás módon történt kiszabadulását.

A már korábban említett leltárban az adományozók sorát a bárók közül Török Imre – Török Bálint apja – nyitja, aki egy vörös színnel kevert fekete miseruhát adott, amelyik ugyan nem volt bearanyozva, de a hátára egy kereszt volt hímezve tiszta aranyból. Ennek a kazulának az értékét 75 forintra becsülték. Szapolyai Imre nádor zarándoklata alkalmával egy tiszta arany kazulát adott. Kinizsi Pál özvegye, Magyar Benigna egy vörös bársony kazulát ajándékozott, amely ugyancsak aranyozás nélküli volt, de a hátdíszén lévő kereszt „teljes egészében arannyal van átszőve”. Ennek a miseruhának az

értéke 50 forint volt. Vingárti Geréb Péterné – Mátyás király anyai unokatestvérének özvegye – egy egészen aranyos kazulát adott 100 forint értékben.

Garai Jób, a Garai család utolsó tagja két, 50 forintot érő kazulán kívül ajándékba hozta Szent Ákos fél ember nagyságú ezüstsobrát 6 gíra értékben. Perényi Imre, ki Szerémi György elbeszélése szerint „becstelenséget terjesztett János apátról és kizáratta” a monostorból, szintén az ajándékozók között van. Ő egy egészen arannyal hímzett 65 forintot érő kazulát adományozott. Felesége, Kanizsai Dorottya – miután a fia által elrabolt ereklye visszakerült Bátára – damaszt szentségtakarót készíttetett a Szent Vér tartójára, amelyet két ezüst koronával díszíttetett. Végrendelemben pedig egy fehér damaszt arannyal díszített miseruhát, valamint két ezüst gyertyatartót hagyott a bátai monostorra. A főurak sorát az oklevélben Ráskai Balázs zárja, aki két mellkeresztet ajándékozott ezüst láncokkal, amelyek 2 gírát értek. A jegyzék felsorol még az adományozók nevének megjelölése nélkül egy doboz drágakövet, egy másik ládában ezüst ékszereket, fátylakat, sudáriákat, különböző színű taft szöveteket, főpapi kesztyűket, cipőket és az apát főpapi ornátusát kiegészítő egyéb ékszereket, melyeknek számát és értékét egyedül csak az Isten tudhatja. Szerémi György visszaemlékezéseiben elmondja azt is, hogy Báthori András a naszádosok kapitánya 1521-ben a török ellen indult Nándorfehérvárra. Útközben betért Bátára, s „elment a Vérhez, hogy elnyerje a búcsúkeresztet és ott megvárja Lajos királyt.”

A köznemesség búcsújárásáról már kevesebbet tudunk. Ők nem tudtak ilyen értékes ajándékokat hozni az apátságnak, így ezek nevét fel sem jegyezték. Néhány elszórt adat azonban bizonyítja, hogy a nemesség is részt vett a bátai búcsúkon. 1447-ben az apátságot a Bodrog megyei Báliak ajándékozták meg, akik Bál és Kulacs helységekből adtak földet. 1480. március 24-én Lénárd apát állított ki egy búcsúlevelet Zsófia asszony, Pécsi Miklósné részére, aki Bátára zarándokolt, hogy elnyerje a jubileumi búcsút. A következő évben Lénárd apát Karánsebesi Garalyschai Jakabnak állított ki ugyanilyen búcsúlevelet. Utóda Vince apát idejéből való, az 1500. évi jubileumi búcsúból az az oklevél, amelyet Anna asszony, Pethő Jánosné részére állítottak ki. Férje, fia Ferenc és sógora György 1500-ban Loretóba készültek zarándokútra, Anna asszony úgy látszik nem mehetett velük, ezért zarándokolt el Bátára.

A búcsújárás a városi polgárságtól sem volt idegen, 1461-ben például Klára, Péter pécsi polgár özvegye, olyan súlyos fájdalmakat érzett lábában és egyik kezében, hogy sem járni nem tudott, sem azt a kezét nem tudta kinyújtani. Annyira gyötörték fájdalmai, hogy fogadalmat tett. Fogadalma

szerint kocsin Bátára vitette magát „hol Krisztus vérző testét mutatják a népnek, hogy talán kegyes lenne hozzá az isteni irgalom és meggyógyítaná.” Szlavóniai Gál is azt vallotta Kapisztrán János sírjánál, hogy lábai megbénultak, s mert orvosságot nem talált bajára, Bátára vitette magát kocsin. Majd „kimenvén Bátáról, ahogyan odaérkezett, útközben teljesen meggyógyult.”

A budai polgárok szervezett zarándokutakon is részt vettek, amelynek egyik állomása volt Bába. Ilona asszony, Budai Bálint özvegye több asszonnal együtt „búcsúkra vágyakozva”, zarándokútra indult Bátára, Pécsre és Újlakra. Már úton voltak, amikor egy asszony lebeszélte Ilonát a továbbmenetelről, mondván, hogy ő is járt Újlakon, de alig tudott megmenekülni az útonállók elől. Ilona visszafordult, de megbetegedett, egyik lába megbénult. Ez arra indította, hogy folytassa zarándoklatát fájdalmi ellenére. Bába és Pécs felkeresése után jutott el Újlakra.

Huszár Kálmán soproni polgár 1528. december 23-án végrendelezik. Ekkor meghagyta fiának, hogy zarándokoljon el Bátára. Nagy Ágoston bátai polgárt pedig – kinek vendégfogadója is volt Bátán – a legbőkezűbb adományozók között találjuk, aki egy vörös bársony bőven aranyozott kazulán kívül egy fekete damaszt kazulát, valamint egy fehér teljesen arannyal átszőtt kazulát adományozott az apátságnak.

Végezetül a köznép zarándoklatairól kell még szólnunk, amelyről már a pápai búcsúbulla is megemlékezik, s csodálatos népsokaságról beszél. Valószínű, hogy a zarándoklást akarta elősegíteni Rozgon-i Simon országbíró is, amikor az 1411. decemberében kelt oklevelében „minden utazónak, kereskedőnek, vásározónak és más embernek, akik a bátai egyház határai között, akár a Duna vizén, akár szárazföldön lefelé, vagy fölfelé mennek” vámmentességet engedélyezett. Ennek ellenére sajnos hallunk jogtalan vámszedésekről a bátai egyház részéről is. 1449. július 7-én ugyanis Bodrog vármegye előljárói kiszálltak Szeremlére, s azt tapasztalták, hogy midőn Töttös László jobbágyai és népei Bátára zarándokolva, Szeremléhez értek, László apát vámszedői mindegyiküktől adót és vámot szedtek.

1485-ben a Baranya megyei Körtevényesről többen útrakeltek feleségeikkel és gyermekeikkel együtt, hogy megtekintsék a bátai Szent Vért. Már hazafelé mentek, amikor egy öt éves kisfiú meghalt. A szülők siránkozva göngyölték vászonba a holttestet, s a kocsi hátsó részében helyezték el. Két mérföldet haladtak, amikor egyesek azt tanácsolták, hogy a meleg miatt a legközelebbi faluban temessék el a halottat. Mások azonban azt ajánlották, hogy tegyenek fogadalmat. A szülők miután fogadalmat tettek észrevették, hogy a vászonba göngyölt gyermek ide-oda mozog.

S végezetül, hogy mennyire ismerték a Szent Vért az egész országban bizonyítja két Erdélyből származó adat. 1420-ban a kolozsmonostori konvent előtt zajló gyilkossági ügyben az lett a megegyezés feltétele, hogy a gyilkossággal vádolt személynek az elhunyt lelki üdve érdekében Bátára kellett zarándokolnia „ad limina sacratissimi sanguinis Christi”. A másik adat már a hitújítás korából való tanúvallomás. Scholcz György, Vajdahunyad lutheránussá lett várnagya egy jegyzőkönyv szerint így szitkozódott:

„Hol vannak azok a rablók? Alamizsnás Szent János, Kapisztrán Szent János és más magyarországi szentek? Ha szentek, miért nem védték meg Budát és Magyarországot a török ellen? És hol van az a bátai SzentVér? Miért engedte ez a bálvány, hogy feléessék és elpusztítsák a helyét és Magyarországot, ha igazán szent?” Ezekre a szavakra még a jegyzőkönyv írója is csak ezt mondhatta: „Bocsásson meg nekem az irgalmas Isten, hogy ezt a káromlást le mertem írni.”

Olyan hírnévvel bírt a bátai Szent Vér, hogy még az idegen humanista, Ransanus is azt írja róla, hogy Bata „kis falu ugyan, de előkelő az ott lévő bencés monostor miatt, mely nagy hírnévnek örvend a feltűnő csoda révén, hogy a Szentostyában Krisztus vére testének kis részecskéjével együtt látható, amint ezt igen sokan állítják, akik látták.”

Garai Jánosnak a Thuróczy krónikában megörökített híres fogadalma, tehát 1415 óta, nemcsak a közvetlen környék, de egész Magyarország legkedveltebb zarándokhelye lett. 1434-től pedig pápai búcsúengedéllyel ellátott kegyhely, ahol az ajtószárnyakra erősített vasbilincsek hirdették Garai János csodálatos kiszabadulását még a 15. Század végén is, amint erről Bonfini tudósít.

Azután a török pusztítás véget vetett a híres Szent vér kultusznak is. Amikor a mohácsi csata után három évvel János király Zerechen Péter tolnai főispán kíséretében áthaladt Bátán és éjszakára megszállt a monostorban, a feketére füstölődött torony üres ablakmélyedései a néhány évvel ezelőtti pusztítást idézték. De az élet még rövid időre visszatért a monostorba, míg 1539-ben egy török rajtaütés végleg véget vetett a bátai apátságnak és a Szent Vér kultusznak is. És a híres búcsújáró helyből romhalmaz, majd építőanyag lelő bánya lett. A 19. század közepén még álltak a falai. A Danielik emlékkönyvben ezt a visszaemlékezést olvashatjuk ezekről:

„Apátságának egykori nagyságáról bizonyoságot tesznek annak mohlepte romjai, melyek azonban a legközelebb múlt években földig pusztítottak el, mit elegendőképp nem sajnálhatni. E romok tudniillik a kétfelé ágazó Duna fölött igen festői képet adtak. A följárás hozzájuk, főképp midőn a fák vagy a szőlők virágzottak, feledhetetlen élményt nyújtott a vándornak. És mily

megható a kolostor helyéről az alatta elhőmpölygő fenséges folyam és kedves környéke fölött a széttelátás! A gyönyörű táj első átpillantása oly meglepő szépségű, hogy a szem nem tudja, hol nyugodjék meg először. Balra Tolna és Baranya terül el számos falvakkal és gyönyörű bortermő hegyek- és halmokkal díszítve. Jobbra a bő termése miatt a magyar Kánaán nevére érdemes Bácskának végtelen rónája fekszik, és szép ligetek és erdők szegélyezvén a Duna partjait.” (Danielik 381)

A 19. század végére ez is eltűnt. 1899-ben a kolostor nagy részét feldúlták, a kibányászott építőanyagot eladták. 1937-ben Csalog József vezetésével végzett ásatás pedig csak a kolostor egy kis részére terjedt ki, így annak pontos nagyságáról, méreteiről, az egykori épületegyüttesről nagyon keveset tudunk.

Most megkíséreljük bemutatni a középkori zarándokhely középkori földrajzi környezetét, megközelíthetőségét, az ezekre vonatkozó történelmi adatokat, valamint az egykori útvonalak mentén tett több évtizedes megfigyeléseinket összegezzük.

Ma Bába zsákutcás település, az 56-os számú főútról bekötő úton közelíthető meg. Nem így volt ez a középkorban.

A bábai bencés apátságot Szent László király 1093-ban a Dunántúli-dombság Duna medencére néző lankáinak egy kiemelkedő pontjára építette. Egy olyan, már korábban a kelták által létesített teraszra, amelyet egyetlen ponton lehetett csak megközelíteni. A terasz fölé délről meredek part emelkedik, melynek magassága eléri a 6-12 métert. Keletről, délről és nyugatról a meredek partok miatt megközelíthetetlen volt. Ezeken a részekén a meredek part magassága 20-25 méter, míg a nyugati oldalon 18-12 méter. A Klastromhegy délnyugati pontján, egy keskeny 6-7 méter széles teraszos szerpentinén lehetett csak megközelíteni, ahol ma is a felvezető út halad a Szent Vér templomhoz. Ide csatlakoztak be a különböző irányból érkező zarándok utak.

A középkorban, az ármentesítések előtt a Duna sem ott folyt, ahol ma, s az egyesült Sió és Sárvíz a monostor alatt kanyarodott egy utolsót, hogy rövid pár száz méter után a Dunába szakadjon. A monostor tehát ebben az időben a Sárvíz torkolatában, s mint ilyen a Sárköz természetes fókuszában feküdt. Az erdélyi só szállítására is használt, Szeged irányából érkező Káliz út szintén itt érte el a Dunát, s innen szállították tovább vízen és szárazföldön a Dunántúl belsejébe. Bába tehát jelentős átkelőhely, kiépített kikötő volt. Emellett a Buda –Eszék közti, szárazföldi hadiút, mely éppen az árterés részek kikerülése végett már a római időkben is a hegytetőn vezetett, a Vakszer völgyön át volt

Bátával összekötve. Tehát az utazó, aki Buda irányából érkezett, a szekesői elkanyarodásnál, ha egyenesen folytatta az útját, rövid egy-két kilométer után a monostorhoz érhetett. Ebbe a jelentős hadi útba még két fontos út futott bele a közelben. Az egyik délre a Siklós irányából érkező út, a másik talán még jelentősebb a Pécs-széki út, amely Bátaszék mellett érte el a hadi utat. Az apátság tehát a középkorban vízi és szárazföldi utak találkozásában létesült.

Báta tehát jelentős dunai átkelőhely volt, s a Dunán hajóval érkező zarándokok, valamint a Duna másik oldaláról érkezők innen közelíthették meg az apátságot. Nyilván jelentős lehetett a Duna felől érkező zarándokok tömege, mert 1411 előtt Rozgonyi Simon országbíró „minden utazónak, kereskedőnek, vásározónak és más embernek, akik a bátai egyház határai között, akár a Duna vizén, akár szárazföldön belépve, vagy kilépve, lefelé, vagy fölfelé mennek, adókimetés és hajózási pénz megfizetése nélkül háborítatlanul utat biztosított”, kivéve azoknak, akik a révnél nyolcevezős hajón akarnak átkelni. A 16. század elején a bátai kikötő jelentőségét bizonyítja Szatmáry György kancellár levele, melyben meghagyja a pesti hajósoknak, hogy szállítmányukkal csak egyfolytában lefelé hajózhatnak a túlsó parton lévő Bátára. A kikötő nagyságát a fennmaradt adatok is érzékeltetik. 1463 májusában Mátyás hosszabb időt töltött Bátán, innen intézte a török ellenes hadjárat ügyeit, a hadsereg ellátását. Nyilván a kért dolgokat hajón szállították a hadsereg után a bátai kikötőbe. 1521-ben pedig itt állomásozik a Nándorfehérvár felmentésére küldött nassád flotta Báthori András kapitány vezetésével.

Itt keltek át az Erdélyből érkező zarándokok. 1420-ban Zuchak-i Orros Péter, fia Miklós és társai, Karánsebesi Jakab az 1480. évi jubileumi búcsú alkalmával, valamint a Duna-Tisza közéről érkező zarándokok, mint például 1449-ben Bátmonostori Töttös László jobbágysai és népei, akiktől midőn „Bátára zarándokolva Zeremlen városához értek”, a bátai apát vámszedői mindegyiküktől adót és vámot szedtek. Ugyancsak ezen az úton érkezett és itt kelt át a Dunán Mátyás király 1475-ben Szegedről jövet.

1461-ben budai asszonyok szervezett zarándokútjáról értesülünk, amelynek célja Báta, Pécs és Újlak. Ezek közül Báta és Újlak legkönnyebben a Dunán volt megközelíthető. Ugyancsak 1461-ben Péter, pécsi polgár özvegye Bátán hajóra rakatta magát és hajón folytatta zarándokútját Újlakra, Kapisztrán Szent János sírjához. 1468-ban pedig Várdai István kalocsai érsek családi ügyekben ír levelet, melyből megtudjuk, hogy Bátán kíván találkozni később egyeztetett időpontban rokonaival, ahova hajón érkezik Kalocsáról.

A kikötőn keresztül érkező zarándok Bátatőnél, a Sárvíz torkolat közelében lépett partra. A településnek e részét a 14. század végétől már Al-Bátának, vagy Alsó-Bátának nevezik a források. Innen kb. 2-2,5 km utat kellett megtenni a monostorig. A középkorban ez az út a dombvonulat alsó teraszán vezetett és nyomai néhol még ma is láthatók, sőt kisebb szakasza két helyen meg is maradt. A zarándok útba ejthette az Alsó-bátai Szent Margit szűz és vértanú tiszteletére szentelt plébániatemplomot, majd tovább haladva nyugatnak, érkezett meg a Klastromhegy alá. Közvetlenül az apátság lábánál is megfigyelhető a középkori út kisebb szakasza, majd felkanyarodott a Vakszer völgyön, szinte megkerülve a monostornak helyet adó domb teraszát. A Klastromhegy északnyugati sarokpontja alatt az utca közepe táján a mai Hunyadi János utca 5. szám alatti ház kertjében és az előtte lévő utca mindkét oldalán megfigyelhető volt középkori objektum, zarándokház, vagy vendégfogadó maradványa. Felszínen középkori cserepek, vízvezetéskor árokásáskor középkori cserepek, szemes cserépkályha töredékei kerültek felszínre. Ha a zarándok tovább folytatta útját, a szerpentinon rövid úton feljutott az apátsághoz.

Sokan érkezhettek a szárazföldi utakon is. Csak néhány nagyon közkeletű adat álljon itt példának. A Budát Eszékkel összekötő, volt római hadiúton érkezett Bátára Zsigmond 1391. augusztusában Szekcsőről, 1395-ben pedig az apátságban töltötte a húsvéti ünnepeket. Ugyancsak Zsigmond Székről érkezett Bátára 1409 júliusában és 1420 szeptemberében. Hunyadi János is a hadiúton érkezett 1441 januárjában, amikor a közelben zajló csata után itt adott hálát a győzelemért. 1463 májusában és 1476-ban Mátyás király, 1490-ben Corvin János herceg járt Bátán. 1521-ben és 1526-ban pedig itt várta be II. Lajos késlekedő seregét. Pethő Jánosné, Anna asszony is ezen az úton érkezhettek az 1500. évben, hogy a jubileumi búcsút Bátán nyerje el.

A siklói országúton jöttek a Garai család tagjai. Garai János spalatói fogáságából kiszabadulva 1415-ben, 1441-ben Garai László, pontosan nem ismert időpontban pedig a család utolsó férfi tagja, Garai Jób, aki Szent Ákos fél ember nagyságú ezüst szobrát hozta ajándékba a bátai monostorba. A Perényi család ugyancsak ezen az úton érkezett Bátára. Perényi Imre, fia Péter és Kanizsai Dorottya zarándoklatáról is szólnak a források.

A pécs-széki út is jelentős zarándok forgalmat bonyolíthatott. Ezen az úton keresztül érkezett Mátyás király 1465 szeptemberében, II. Ulászló pedig 1495-ben. Mindketten Pécsről jövet tértek be Bátára. 1461-ben Péter pécsi polgár özvegye kocsin vitette magát Bátára, 1485-ben pedig a Baranya megyei Körtvélyesről indultak jobbágyok feleségeikkel, gyermekeikkel, szintén kocsival bátai zarándoklatra. Figyelemre méltó, hogy ezen útvonal mentén

találta Dr. Csanády György azt a Krisztus kínszenvedéseinek eszközeit ábrázoló kegyérmeket, mely véleményünk szerint szintén a bátai kegyhelyhez kapcsolható.

A szárazföldi utakon érkező zarándokok tehát a Buda és Eszék közötti hadiúton a Dunaszekcső előtti nagy kanyarhoz érkezőkkel kellett, hogy egyenesen folytassák az útjukat a dombtetőn, majd egy kétágú völgyön ereszkedhettek le és így tudták megközelíteni az apátságot. A kétágú völgy találkozásánál a Vakszer völgyben állt egy épület, talán fogadó, vagy vendégház, amelynek alapjait az 1980-as évek elején szántották ki, amikor az itt lévő kerteket először forgatták meg mély szántással. Ekkor meszes habarcsba rakott nagy méretű téglák jöttek a felszínre, amelyek között római téglák is voltak másodlagosan beépítve. Ezek közül való az az orans kértartású bekarcolt ábrázolásos téglafüggelék is, mely a megyei múzeumba került. A területet azóta is szántják, így az egyre apróbb téglatörmelékkel telezsírt terület ma is megfigyelhető, és közvetlenül a lefele tartó út mellett látható. Nagyságára az elszírtan felszínen lévő törmelékanyagból csak következtetni lehet. Az út az épület mellett elhaladva kb. 100-120 méterre északi irányba találkozott a dombra felkapaszkodó másik úttal, amelyen a kikötőből érkező zarándokok érkeztek.

Ahol a két út találkozott a kanyarban, mielőtt egy utolsó 50 méter után az apátsághoz jutott volna, szintén állt egy komolyabb objektum, valószínűleg szintén vendégház, zarándokház, amely nem tartozhatott még az apátság épületegyütteséhez. Az itt álló épület legalább 15-18 méter hosszú és 5-6 méter széles lehetett, téglái, épületének kisebb falrészletei ma is jól látszanak a lösz partfalban. Sajnos az előző századokban pinceépítés kapcsán levágtak egy szeletet a partból, így a kis falmaradványok ma 1-1,5 méter magasan látszanak a part oldalában. Hozzá északi, az apátság irányába melléképületek csatlakozhattak, erre utal a partfalban megfigyelhető egyre elvékonyodó rétegsor, mely kb. 8-10 méteren keresztül megfigyelhető. Az épület területén rengeteg középkori eredetű használati tárgy töredéke maradt meg, melyek segítenek az épület funkcióját behatározni.

A fém tárgyak közül előkerült egy 15. századi gyertyatartó rézből készült gyertyafoglalata. Ez teljesen megegyezik a Gere László által az ozorai várban talált II. típusú gyertyatartó foglalattal, sőt ép állapotban maradt meg az esztergált vége is, amellyel a nyélbe csavarták a felső elemet. Ugyancsak itt találtunk egy bronz lat tartót, valamint egy vas sarkantyú töredékét.

A sok összegyűjtött kerámia töredék közül figyelemre méltó az a két fenékbélyeges edény, amelyek megegyeznek a Csalog József által 1937-ben talált fenékbélyeges edények alakjával és anyagával, s ő ezek korát az

előkerülés körülményei alapján a 15-16. század fordulójára teszi. Ugyancsak nagyobb számban kerültek elő a grafitos anyagból készült, ún. bécsi fazék perem és oldaltöredékei, peremébe nyomott bélyegekkel.

Az épületben legalább két cserépkályha állt. Az egyik jól iszapolt vöröses szürkére égetett és üveges csengésű anyagból készült. Egyik darabja egy kályhacsempe mintázott része (talán oroszán, vagy más állat lábai), a másik elem ugyanazon gótikus cserépkályha pártadíszének eleme lehet. Ettől nem messze zöldmázad cserépkályha apró elemeit gyűjtöttük össze. A környékén, mivel művelt kertek találhatóak, tavasszal még ma is lehet a felszínen középkori cseréptöredékeket találni.

Az említett épülettől rövid 50 méteres szakasz után lehetett délnyugati irányból az apátság főkapuját megközelíteni. A terepviszonyok, a helyszínen tett megfigyeléseink és a rendelkezésre álló alaprajzok egyértelművé teszik, hogy a kolostorépület a templom északi és nyugati oldalán helyezkedett el. A templom déli oldala szabadon állt, itt a déli kapu és a magas partfal között legalább egy 20 méter széles szabad terület volt, amelyet temetkezésre is használtak. Csalog József 1937-ben végzett kutató ásatása során itt a déli oldalon több sírt is talált. A déli kapu közelében lévőket datálta Árpád-korinak, míg a távolabb lévőket 14-15. századnak. Közvetlenül a déli főkapu előtt volt egy római téglákkal körülrakott sír, amelyben három férfi nyugodott. A templom és a kolostor közti részen, tehát a templom északi oldalán is temetkeztek. A Csalog József által feltárt sírok mellett figyelmet érdemel az az 1899-ben előkerült „kősír”, amely ugyancsak téglából lehetett építve és amelynek talán lejárata is volt.

Ugyancsak a Klastromhegy délnyugati részén, a felvezető út közelében, egymás közelében lévő kemencenyomok kerültek a felszínre, amikor a 80-as évek közepén a plébánia építése miatt kisebb térrendezést végeztek. Az a véleményünk, hogy ezek a kolostorépülettől elég távol lévő és a kolostorhoz vezető út mentén lévő kemencék szintén az ide érkező zarándokok ellátását szolgálták.

Megfigyeléseinket összegezve a középkori bátai bencés apátság, mely jelentős zarándok forgalmat bonyolított le a középkorban, vízen és szárazföldön egyaránt megközelíthető volt. Előadásunkban megkíséreltük rekonstruálni az oda vezető utakat a fennmaradt adatok, valamint megfigyeléseink segítségével. Ezek valóban adalékok, hiszen csak bepillantást engednek a középkori ember vallásos életének egy fontos részletébe, a zarándoklat, búcsújárás színes világába.

⁰ Verancsics

¹ Zsigmondkori Okmánytár VII. 363.